

Jan Ciszewski

**Przepisy przejściowe rozporządzenia Rady
Nr 2201/2003/WE z dnia 27 listopada 2003 r.
dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania
orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach
dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej**

Celem niniejszego opracowania jest omówienie przepisów przejściowych rozporządzenia Rady Nr 2201/2003/WE z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie Nr 1347/2000/WE¹.

Celowość omówienia tych przepisów wynika z tego, że stosuje się je dopiero od 1 marca 2005 r., a ponadto z uwagi na konieczność ograniczenia w praktyce stosowania rozporządzenia Bruksela 2a oraz rozporządzenia Rady Nr 1347/2000/WE z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków².

Omawiane zagadnienia są objęte unormowaniem art. 64 rozporządzenia Bruksela 2a.

¹ Dz.Urz. UE wyd. polskie; wydanie specjalne 2004, rozdział 19, t. VI, s. 243 (powoływane dalej jako „rozporządzenie Bruksela 2a” lub „rozporządzenie”).

² Dz.Urz. UE wyd. polskie; wydanie specjalne 2004, rozdział 19, t. I, s. 209 (powoływane dalej jako „rozporządzenie Bruksela 2”).

I. Art. 64 ust. 1

1. Zgodnie z art. 64 ust. 1 rozporządzenia, jego przepisy mają zastosowanie³ do postępowania sądowego wszczętego po terminie jego stosowania zgodnie z art. 72. Stosownie do art. 72 zd. 2 rozporządzenie stosuje się od dnia 1 marca 2005 r.⁴ Oznacza to, że rozporządzenie ma zastosowanie tylko do postępowań wszczętych dnia 1 marca 2005 r. lub później, tj. po rozpoczęciu⁵ stosowania rozporządzenia.

Podkreślenia wymaga, że omawiane rozporządzenie jest pierwszym rozporządzeniem dotyczącym współpracy sądowej w sprawach cywilnych, które zaczęło być stosowane w tej samej dacie przez tzw. „stare” i „nowe” państwa członkowskie UE.

Omawiany przepis dotyczy m.in. problematyki jurysdykcji. Oznacza to, że przepisy rozporządzenia dotyczące jurysdykcji mają zastosowanie w wypadku, gdy postępowanie zostało wszczęte przed sądem polskim nie wcześniej niż 1 marca 2005 r. Przy ustalaniu daty wszczęcia postępowania przed sądem polskim należy kierować się treścią art. 16 ust. 1⁶ lit. a, zgodnie z którym miarodajna jest data wniesienia do sądu pisma wszczynającego postępowanie lub dokumentu równorzędnego pod warunkiem, że osoba wnosząca takie pismo nie zaniechała podjęcia czynności, do których podjęcia była zobowiązana w celu spowodowania doręczenia tego pisma stronie przeciwnej.

2. W wypadku, gdy postępowanie przed sądem polskim zostało wszczęte przed dniem 1 marca 2005 r., w zakresie jurysdykcji nie mają zastosowania przepisy rozporządzenia Bruksela 2a. Wynika to z wniosko-
wania *a contrario* z art. 64 ust. 1⁷.

Wskazanie dotyczące tego, jakie przepisy są wówczas podstawą ustalenia jurysdykcji, uzależnione jest od daty wszczęcia postępowania

³ W tekście rozporządzenia w języku polskim brak jest wyrazu „tylko”, które występuje w tekstach w języku angielskim i niemieckim.

⁴ Jedynie art. 67-70 stosuje się od dnia 1 sierpnia 2004 r.

⁵ Tekst rozporządzenia w języku polskim nie jest precyzyjny, bowiem pomija wymaganie, aby postępowanie było wszczęte po „rozpoczęciu” jego stosowania. Wyraz ten występuje w tekście w języku niemieckim.

⁶ Wskazanie „ust. 1” jest błędne, bowiem art. 16 zawiera tylko jeden ustęp.

⁷ Por. ponadto przypis 3.

oraz przedmiotu postępowania. Jeżeli postępowanie dotyczące rozwodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa i spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, prowadzonych w związku (przy okazji) z postępowaniem w sprawie małżeńskiej – zostało wszczęte przed sądem polskim dnia 1 maja 2004 r. lub później⁸ (ale przed dniem 1 marca 2005 r.), podstawą ustalenia jurysdykcji są przepisy rozporządzenia Bruksela 2 (art. 42 ust. 1 tego rozporządzenia). Dotyczy to także sytuacji, gdy postępowanie nie zostało zakończone przed dniem 1 marca 2005 r.⁹

Należy ponadto mieć na uwadze, że rozporządzenie Bruksela 2 weszło w życie wobec tzw. „starych” państw członkowskich w dniu 1 marca 2001 r. (art. 46), stąd też przepisy tego rozporządzenia w zakresie jurysdykcji mają zastosowanie do postępowań wszczętych przed sądami tych państw po dniu 1 marca 2001 r. Z omawianego punktu widzenia decydująca jest bowiem data wejścia w życie rozporządzenia wobec państwa pochodzenia.

3. Znaczenie art. 64 ust. 1 rozporządzenia polega również na tym, że przepis ten jest przepisem przejściowym w odniesieniu do uznawania i wykonywania orzeczeń. Przepisy rozporządzenia w zakresie uznawania i wykonywania orzeczeń mają zastosowanie do orzeczeń wydanych w postępowaniach wszczętych nie wcześniej niż dnia 1 marca 2005 r. Z art. 64 ust. 1 wynika, że nie jest wystarczające, aby orzeczenie wydane zostało nie wcześniej niż we wskazanej dacie; konieczne jest bowiem, aby po wskazanej dacie nastąpiło wszczęcie¹⁰ postępowania sądowego.

⁸ Ustalenie daty wszczęcia postępowania powinno nastąpić przy uwzględnieniu art. 11 ust. 4 rozporządzenia Bruksela 2, aczkolwiek przepis ten *expressis verbis* ma zastosowanie tylko w wypadku zawisłości spraw przed sądami różnych państw. Znaczenie tego przepisu jest więc takie samo jak art. 16 rozporządzenia Bruksela 2a.

⁹ Z przepisów art. 64 ust. 2 i 3 rozporządzenia Bruksela 2a wynika, że przepisy tego rozporządzenia mają zastosowanie do uznawania i wykonywania orzeczeń sądów polskich wydanych w postępowaniu wszczętym po dniu 1 maja 2004 r. (lecz przed dniem 1 marca 2005 r.), przy czym, jeżeli orzeczenie zostało wydane przed dniem 1 marca 2005 r., nie podlega badaniu kwestia jurysdykcji (art. 64 ust. 3), natomiast, jeżeli orzeczenie zostało wydane po tej dacie, kwestia jurysdykcji podlega badaniu (art. 64 ust. 2).

¹⁰ Ustalenie tej daty powinno nastąpić przy uwzględnieniu art. 16 rozporządzenia; w tym zakresie por. uwagi wyżej.

O ile ustalenie daty wydania orzeczenia nie będzie w zasadzie budzić wątpliwości, bowiem będzie ona wskazana zarówno w orzeczeniu (art. 37 ust. 1 lit. a i art. 45 ust. 1 lit. a), jak i w świadectwie (art. 39 i art. 45 ust. 1 lit. b), to ustalenie daty wszczęcia postępowania może budzić wątpliwości, bowiem standardowe formularze, określone w załącznikach I-IV, nie zawierają na ten temat wzmianki. Podkreślenia wymaga, że okoliczność powyższa ma istotne znaczenie także dla stosowania art. 64 ust. 2-4.

W wypadku, gdy omawiana kwestia nie jest bezsporna, z reguły zajdzie konieczność wezwania strony do przedstawienia dokumentu na tę okoliczność; podstawą takiego wezwania będzie prawo wewnętrzne państwa wykonania (art. 30 ust. 1). Nie byłby bowiem uzasadniony pogląd, że strona nie może być zobowiązana do przedstawienia innych dokumentów, niż wymienione np. w art. 37 ust. 1.

Uwagi powyższe mogą być odniesione także do dalszych ustępów art. 64.

4. Art. 64 ust. 1 odnosi się także do „dokumentów urzędowo sporządzonych lub zarejestrowanych jako autentyczne” oraz do „ugód zawartych między stronami”.

W odniesieniu do tych pierwszych „tytułów” wskazać należy, że powinno się raczej mówić o „dokumentach urzędowych”¹¹ sporządzonych lub zarejestrowanych¹².

Natomiast zamiast o „ugodach”, powinno się mówić o „umowach”¹³.

¹¹ Tak np. art. 66 ust. 1 rozporządzenia Rady Nr 44/2001/WE z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych – Dz.Urz. UE wyd. polskie; wydanie specjalne 2004 r., rozdział 19, t. IV, s. 42 oraz art. 42 ust. 1 rozporządzenia Bruksela 2, których brzmienie w języku angielskim jest takie jak art. 64 ust. 1 rozporządzenia Bruksela 2a. Por. ponadto art. 64 ust. 1 rozporządzenia Bruksela 2a w języku niemieckim, który wymienia „dokumenty urzędowe” (*öffentliche Urkunden*).

¹² Tekst art. 64 ust. 1 w języku niemieckim pomija „zarejestrowanie”.

¹³ Por. w tym zakresie rozbieżność pomiędzy art. 46, który wymienia „umowy” (w tytule „umowy autentyczne”), a art. 64 ust. 1, który wymienia „ugody”, podczas gdy terminologia występująca w tych przepisach w językach angielskim i niemieckim jest identyczna. Podkreślenia wymaga, że w przeciwieństwie do art. 42 ust. 1 rozporządzenia Bruksela 2 nie chodzi tu tylko o ugody sądowe.

Z art. 64 ust. 1 wynika, że przepisy rozporządzenia mają zastosowanie do uznawania i wykonywania dokumentów urzędowych i ugód między stronami, jeżeli zostały one sporządzone lub zarejestrowane (dokumenty urzędowe), względnie zawarte (ugody) – po dniu 1 marca 2005 r.

Uwzględnienia wymaga ponadto treść art. 46, z którego wynika, że uznawanie i wykonywanie dokumentów urzędowych oraz umów (ugód) między stronami uzależnione jest od ich wykonalności. Na tle tego przepisu powstaje zagadnienie, czy dla stosowania art. 64 ust. 1 wystarczające jest, aby dokument urzędowy lub umowa (ugoda) stały się wykonalne po dniu 1 marca 2005 r., jeżeli zostały one sporządzone, zarejestrowane lub zawarte przed tą datą.

Otóż wydaje się, że kwestia ta nie powinna budzić wątpliwości. Skoro bowiem art. 64 ust. 1 wymaga, aby dokument urzędowy lub ugoda nosiły datę nie wcześniejszą niż 1 marca 2005 r., to ich wykonalność powinna nastąpić w tej samej dacie lub później.

Już w tym miejscu zauważyć należy, że dalsze ustępy art. 64 nie wymieniają ani dokumentów urzędowych, ani umów.

II. Art. 64 ust. 2

1. W drodze wyjątku od zasady określonej w art. 64 ust. 1, art. 64 ust. 2 przewiduje, że rozporządzenie ma zastosowanie do uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych wprawdzie po dniu 1 marca 2005 r., ale w postępowaniach sądowych wszczętych przed tą datą, z tym że po dacie wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2.

Z powyższego wynika, że art. 64 ust. 2 odnosi się do uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych w postępowaniach sądowych wszczętych pomiędzy datą wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2 a datą rozpoczęcia stosowania rozporządzenia Bruksela 2a.

Wprawdzie ta druga data jest identyczna dla wszystkich państw członkowskich, jednak należy mieć na uwadze, że rozporządzenie Bruksela 2 weszło w życie wobec tzw. „starych” państw członkowskich dnia 1 marca 2001 r., a wobec „nowych” państw członkowskich dnia 1 maja 2004 r.

Kolizja powyższa powinna być rozwiązana w ten sposób, że przy ustalaniu daty wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2, należy kierować

się datą jego wejścia w życie w stosunkach pomiędzy państwem pochodzenia a państwem wezwanym. O ile w stosunkach pomiędzy tzw. „starymi” państwami członkowskimi decydujące w tym zakresie będzie wszczęcie postępowania po dniu 1 marca 2001 r., to w stosunkach pomiędzy tzw. „nowymi” państwami członkowskimi oraz pomiędzy „starymi” a „nowymi” państwami członkowskimi rozstrzygające znaczenie ma data 1 maja 2004 r.¹⁴ Różnice dotyczące daty wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2 w poszczególnych państwach muszą bowiem znaleźć odzwierciedlenie przy stosowaniu art. 64 ust. 2. Brak jest jakiegokolwiek uzasadnienia dla przyjęcia poglądu, że art. 64 ust. 2 ma zastosowanie do uznawania i wykonywania w Polsce orzeczeń wydanych w postępowaniach wszczętych w tzw. „starych” państwach członkowskich po dniu 1 marca 2001 r.

Reasumując stwierdzić należy, że art. 64 ust. 2 odnosi się do uznawania i wykonywania orzeczeń sądów polskich, jak również do uznawania i wykonywania w Polsce orzeczeń sądów państw członkowskich, jeżeli orzeczenia takie zostały wydane po dniu 1 marca 2005 r. – w postępowaniach wszczętych pomiędzy 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r.

W odniesieniu do daty wydania orzeczenia stwierdzić należy, że na gruncie prawa polskiego¹⁵ datą wydania wyroku jest data jego ogłoszenia (por. art. 326 k.p.c.), bowiem od tej chwili sąd jest związany wyrokiem (art. 332 § 1 k.p.c.). Jeżeli wyrok nie został zaskarżony należy więc uznać, że został on wydany w dniu jego ogłoszenia. Należałoby w związku z tym przyjąć, że uznaniu i wykonaniu na podstawie art. 64 ust. 2 nie podlegają orzeczenia, które zostały wydane przed dniem 1 marca 2005 r., a stały się prawomocne po tej dacie.

W wypadku, gdy orzeczenie było przedmiotem zaskarżenia, decydujące znaczenie ma data orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie.

¹⁴ Na datę 1 maja 2004 r. wskazują: B. H e s s, *Die intertemporale Anwendung des europäischen Zivilprozessrecht in den EU-Beitrittsstaaten* IPRACT 2004, nr 4, s. 375; J. C i s z e w s k i, *Europejskie prawo małżeńskie i dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 156 i 157 i K. W e i t z, *Europejskie prawo procesowe cywilne*, [w:] *Stosowanie prawa UE przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s. 650.

¹⁵ Por. B. H e s s, *Die intertemporale Anwendung...*, s. 376. Zdaniem autora prawo wewnętrzne państwa wydania orzeczenia jest właściwe do ustalenia daty wydania orzeczenia.

2. Zgodnie z art. 64 ust. 2 stosowanie rozporządzenia do uznawania i wykonywania wyżej opisanych orzeczeń ma miejsce, jeżeli spełnione zostało wymaganie dotyczące jurysdykcji. Ta część art. 64 ust. 2 nie została zredagowana precyzyjnie i stąd obawa, że może być różnie interpretowana.

Zgodnie z brzmieniem art. 64 ust. 2 chodzi o ustalenie, że właściwość oparto na zasadach zgodnych z zasadami określonymi w rozdziale II rozporządzenia lub w rozporządzeniu Bruksela 2 albo w konwencji zawartej między państwem pochodzenia i państwem, do którego kierowany jest wniosek, obowiązującej w momencie wszczęcia postępowania¹⁶.

W związku z tym przypomnieć należy, że w odniesieniu do sytuacji przewidzianych w art. 64 ust. 1 jurysdykcja państwa członkowskiego pochodzenia nie podlega badaniu (art. 24) w postępowaniu o uznanie, nieuznanie (art. 21 ust. 3) lub o stwierdzenie wykonalności orzeczenia (art. 31 ust. 2). Art. 64 ust. 2 wprowadza w tym zakresie wyjątek nakazujący badanie jurysdykcji państwa pochodzenia.

Zgodnie z omawianym przepisem, punktami odniesienia przy badaniu jurysdykcji państwa pochodzenia są przepisy jurysdykcyjne rozporządzenia Bruksela 2a lub rozporządzenia Bruksela 2 albo umowy między państwem pochodzenia a państwem wezwanym.

Brzmienie omawianego przepisu może sugerować, że wybór aktu prawnego, którego przepisy jurysdykcyjne są punktem odniesienia przy badaniu jurysdykcji – jest dowolny. Wniosek taki byłby jednak błędny.

3. Rozpoczynając analizę art. 64 ust. 2 *in fine* należy mieć na uwadze, że przepis ten dotyczy orzeczeń, które zostały wydane w postępowaniach wszczętych pomiędzy dniem 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r.

¹⁶ Wzmianki wymaga, że niejednokrotnie mamy do czynienia ze zróżnicowanym brzmieniem przepisów rozporządzeń w języku polskim, podczas gdy ich teksty w innych językach są identyczne. Przykładem w tym zakresie jest art. 66 ust. 2 lit.b rozporządzenia Bruksela 1 i art. 64 ust. 2 rozporządzenia Bruksela 2a. Odpowiedni fragment rozporządzenia Bruksela 1 ma brzmienie: „...jeżeli sąd miał jurysdykcję na podstawie przepisów, które są zgodne z przepisami jurysdykcyjnymi rozdziału II (...) lub umowy (...)” Ten tekst wydaje się być bardziej precyzyjny, aniżeli tekst rozporządzenia Bruksela 2a, który zamiast o „przepisach” mówi o „zasadach”. Jurysdykcję opiera się bowiem na „przepisach”, a nie na „zasadach”.

W okresie tym obowiązywało rozporządzenie Bruksela 2, którego zakres zastosowania ograniczał się do postępowań dotyczących rozwodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa oraz do postępowań dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej prowadzonych w związku (przy okazji) postępowań w sprawach małżeńskich. Jeżeli postępowanie dotyczące tych spraw zostało wszczęte w okresie obowiązywania rozporządzenia Bruksela 2, to podstawą ustalenia jurysdykcji były przepisy tego rozporządzenia.

Konsekwencją powyższego powinno być ustalenie, że w takich sytuacjach przy stosowaniu art. 64 ust. 2 punktem odniesienia powinny być przepisy jurysdykcyjne rozporządzenia Bruksela 2. Oznacza to, że orzeczenia takie są uznawane i wykonywane na podstawie rozporządzenia Bruksela 2a, jeżeli sąd, który wydał orzeczenie, miał jurysdykcję na podstawie rozporządzenia Bruksela 2. Rozwiązanie powyższe oznacza więc konieczność badania jurysdykcji państwa pochodzenia¹⁷, a konkretnie konieczność ustalenia, czy sąd państwa pochodzenia ustalił w sposób uzasadniony istnienie własnej jurysdykcji.

W omawianych sytuacjach brak będzie podstaw do oceny jurysdykcji z punktu widzenia rozporządzenia Bruksela 2a, które wówczas nie miało zastosowania, jak również z punktu widzenia umów międzynarodowych, które zostały zastąpione przez rozporządzenie (art. 36 rozporządzenia Bruksela 2) lub co do których rozporządzenie ma pierwszeństwo (art. 37 rozporządzenia Bruksela 2)¹⁸.

4. Odmienne zasady mają zastosowanie w sytuacji, gdy orzeczenie zostało wydane po dniu 1 marca 2005 r., w postępowaniu wszczętym pomiędzy 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r., a przedmiot postępowania wykraczał poza zakres zastosowania rozporządzenia Bruksela 2, a zatem, gdy przepisy tego rozporządzenia nie mogły być podstawą ustalenia jurysdykcji.

Podstawą jurysdykcji mogły być wówczas przepisy prawa wewnętrznego lub umowy międzynarodowej obowiązującej między państwem

¹⁷ Odmienne art. 17 rozporządzenia Bruksela 2, który wprowadził zakaz ponownego badania jurysdykcji państwa pochodzenia.

¹⁸ Por. odpowiednio: art. 59 ust. 1 i art. 60 rozporządzenia Bruksela 2a.

pochodzenia a państwem wezwanym – w chwili wszczęcia postępowania. W związku z zasadą priorytetu umów międzynarodowych przed prawem wewnętrznym celowe jest rozpoczęcie rozważań od umów międzynarodowych.

W omawianym okresie Polska była związana z szeregiem państw umowami dwustronnymi, których zakres zastosowania obejmował także sprawy z zakresu „odpowiedzialności rodzicielskiej”. Część spośród tych umów zawierała przepisy o jurysdykcji bezpośredniej w tych sprawach; dotyczy to umów łączących Polskę z Czechami i Słowacją¹⁹, Estonią²⁰, Francją²¹, Litwą²², Łotwą²³, Słowenią²⁴ i Węgrami²⁵.

Stosownie do art. 64 ust. 2 rozporządzenia Bruksela 2a, jeżeli orzeczenia wydane po dniu 1 marca 2005 r., w postępowaniach wszczętych pomiędzy dniem 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r. dotyczyły zagadnień nieobjętych zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2, podlegają uznaniu i wykonaniu, w wypadku ustalenia, że sąd miał jurysdykcję na podstawie wyżej wymienionych umów.

Uwzględnienia wymaga również okoliczność, że z niektórymi państwami łączyły Polskę umowy, które zawierały przepisy o jurysdykcji pośredniej, tj. dla celów uznania i wykonania orzeczeń. Dotyczy to umów z Austrią²⁶, Cyprzem²⁷, Włochami²⁸ i Grecją²⁹, które przewidywały, że orzeczenia podlegają uznaniu i wykonaniu, jeżeli zostały wydane przez sądy mające jurysdykcję zgodnie ze wskazanymi przepisami. Jedynie umowa z Grecją zawiera odmienną konstrukcję – można odmówić uznania

¹⁹ Art. 29 ust. 3 umowy z b. Czechosłowacją (Dz.U. z 1989 r. Nr 39, poz. 210).

²⁰ Art. 30 ust. 3 umowy z Estonią (Dz.U. z 2000 r. Nr 5, poz. 49).

²¹ Art. 11 umowy z Francją (Dz.U. z 1969 r. Nr 4, poz. 22).

²² Art. 29 ust. 3 umowy z Litwą (Dz.U. z 1994 r. Nr 35, poz. 130).

²³ Art. 31 ust. 3 umowy z Łotwą (Dz.U. z 1995 r. Nr 110, poz. 534).

²⁴ Art. 29 umowy z b. Jugosławią (Dz.U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162).

²⁵ Art. 35 umowy z Węgrami (Dz.U. z 1960 r. Nr 8, poz. 54).

²⁶ Art. 48 ust. 1 lit. a w zw. z art. 49 umowy z Austrią (Dz.U. z 1974 r. Nr 6, poz. 33).

²⁷ Art. 27 ust. 1 lit. g w zw. z art. 28 umowy z Cyprzem (Dz.U. z 1999 r. Nr 39, poz. 383).

²⁸ Art. 16 ust. 1 lit. a w zw. z art. 17 umowy z Włochami (Dz.U. z 1992 r. Nr 23, poz. 97).

²⁹ Art. 26 ust. 1 lit. d umowy z Grecją (Dz.U. z 1982 r. Nr 4, poz. 24).

lub wykonania orzeczenia, jeżeli według prawa państwa, na którego terytorium orzeczenie ma być uznane lub wykonane – sądy tego państwa mają wyłączną jurysdykcję.

Czy wyżej wymienione umowy są umowami w rozumieniu art. 64 ust. 2?

Otóż, umowy te nie stanowią bezpośredniej podstawy do ustalenia jurysdykcji sądu państwa pochodzenia, lecz niewątpliwie wyrażają one określone zasady dotyczące jurysdykcji, które powinny być zrealizowane, aby orzeczenie mogło być uznane lub wykonane. Przy wykładni art. 64 ust. 2 należy mieć na uwadze, że jego celem, w omawianym zakresie, jest uznawanie i wykonywanie orzeczeń nie tylko wtedy, gdy zachowane zostały zawarte w umowach międzynarodowych przepisy o jurysdykcji bezpośredniej, lecz także wówczas, gdy (ze względu na zawarte w tych umowach przepisy o jurysdykcji pośredniej) orzeczenia podlegałyby uznaniu lub wykonaniu na podstawie tych umów.

W wypadku, gdy postępowanie o stwierdzenie wykonalności orzeczenia toczy się w Polsce, należałoby więc twierdzić, że rozporządzenie Bruksela 2a jest podstawą stwierdzenia wykonalności takiego orzeczenia, jeżeli na podstawie umowy dwustronnej nie można by oddalić wniosku o uznanie lub wykonanie z przyczyn dotyczących jurysdykcji³⁰.

Art. 64 ust. 2 obejmuje nie tylko umowy dwustronne, lecz także umowy wielostronne. Z punktu widzenia Polski w rachubę wchodzi w tym zakresie stosowanie konwencji o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich z dnia 5 października 1961 r.³¹ oraz Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem z dnia 20 maja 1980 r.³²

³⁰ Por. J. Ciszewski, *Dochodzenie roszczeń alimentacyjnych za granicą na podstawie konwencji lugańskiej i konwencji haskiej*, MoP 2000, nr 8, s. 492 i 493; K. Weitz, recenzja książki A. Włosińskiej, KPP 2003, nr 4, s. 960, a ponadto postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2003 r. III CK 25/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 30.

³¹ Dz.U. z 1995 r. Nr 106, poz. 519. Konwencja ta weszła w życie między Polską a następnymi państwami członkowskimi: Francją, Hiszpanią, Holandią, Litwą, Luksemburgiem, Łotwą, Niemcami i Portugalią.

³² Dz.U. z 1996 r. Nr 31, poz. 134, sprost.: Dz.U. z 1997 r. Nr 32, poz. 196. Stronami konwencji są wszystkie państwa członkowskie z wyjątkiem Słowenii.

Konwencja haska z 1961 r. zawiera przepisy o jurysdykcji do podejmowania środków zmierzających do ochrony małoletniego lub jego majątku (por. art. 1, art. 4 ust. 1, art. 8 i 9). Natomiast konwencja luksemburska z 1980 r., która stanowi podstawę do uznawania i wykonywania orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem, w tym również w wypadkach bezprawnego przejęcia pieczy nad dzieckiem, zawiera przepisy jurysdykcyjne dla celów uznania lub wykonania orzeczeń (art. 8 ust. 1, art. 9 ust. 2, art. 10 ust. 1).

Reasumując stwierdzić należy, że orzeczenia podlegają uznaniu i wykonaniu na podstawie rozporządzenia Bruksela 2a, jeżeli sąd, który wydał orzeczenie miał jurysdykcję na podstawie umowy międzynarodowej lub jeżeli na podstawie umowy międzynarodowej nie można by oddalić wniosku o uznanie lub wykonanie takiego orzeczenia z przyczyn dotyczących jurysdykcji.

5. W dotychczasowych rozważaniach omówione zostały zasady uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych po dniu 1 marca 2005 r., jeżeli postępowanie zostało wszczęte pomiędzy dniem 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r.:

a) jeżeli postępowanie dotyczyło spraw objętych rozporządzeniem Bruksela 2 – jurysdykcja podlega ustaleniu na podstawie tego rozporządzenia;

b) jeżeli postępowanie dotyczyło spraw nieobjętych tym rozporządzeniem, a w stosunkach pomiędzy państwami obowiązywała umowa międzynarodowa – podstawą ustaleń dotyczących jurysdykcji są przepisy tej umowy międzynarodowej.

W wypadkach, gdy brak jest umowy międzynarodowej, a przedmiot postępowania nie jest objęty zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2, w postępowaniach wszczętych przed dniem 1 marca 2005 r. podstawą ustalenia jurysdykcji są przepisy prawa wewnętrznego. W takich sytuacjach, stosownie do art. 64 ust. 2 zachodzi konieczność ustalenia, czy takie przepisy prawa wewnętrznego są zgodne z przepisami jurysdykcyjnymi rozporządzenia Bruksela 2a.

Warunkiem dokonania takiej oceny jest uprzednie ustalenie treści przepisów prawa wewnętrznego oraz ocena, czy w ich świetle zasadnie ustalono istnienie jurysdykcji. Pozytywna ocena w tym zakresie umożliwi dokonanie oceny zgodności przepisów wewnętrznych i rozporządzenia.

Przy dokonywaniu tej oceny nie należy dokonywać abstrakcyjnej oceny zgodności tych przepisów, lecz należy dążyć do ustalenia czy w okolicznościach konkretnej sprawy sąd, który wydał orzeczenie, miałby jurysdykcję na podstawie rozporządzenia.

6. W uzupełnieniu powyższych rozważań wskazać należy, że w przeciwieństwie do art. 64 ust. 3 i 4, art. 64 ust. 2 dotyczy uznawania i wykonywania orzeczeń objętych zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2a.

O ile z treści art. 64 ust. 1 wynika, że ma on zastosowanie także do uznawania i wykonywania dokumentów urzędowych oraz ugód między stronami, jeżeli zostały one sporządzone, zarejestrowane lub zawarte po dniu 1 marca 2005 r., o tyle art. 64 ust. 2 wymienia tylko orzeczenia sądowe. Wydaje się, że pominięcie w tym przepisie dokumentów urzędowych oraz ugód było uzasadnione, bowiem są one objęte treścią art. 64 ust. 1. W odniesieniu do tych tytułów zbędne jest bowiem ustalanie daty „wszczenia postępowania”, którego wynikiem jest dokument urzędowy lub ugoda, które zostały sporządzone, zarejestrowane lub zawarte po dniu 1 marca 2005 r.

7. Konsekwencją wyrażonego wcześniej poglądu, że przy ustalaniu daty wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2 należy kierować się datą wejścia w życie tego rozporządzenia w stosunkach pomiędzy państwem pochodzenia a państwem wezwanym (tj. w odniesieniu do Polski datą 1 maja 2004 r.) jest wniosek, że brak jest przepisu przejściowego dla sytuacji, gdy postępowanie sądowe zostało wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r., a orzeczenie zostało wydane po dniu 1 marca 2005 r.

O ile dla tej sytuacji w stosunkach pomiędzy tzw. „starymi” państwami członkowskimi rozporządzenie Bruksela 2a ma zastosowanie, jeżeli postępowanie zostało wszczęte po dniu 1 marca 2001 r. (art. 64 ust. 2), to brak jest podstaw do nadania „skuteczności” tej dacie w odniesieniu do Polski i innych tzw. nowych państw członkowskich.

Do omawianej sytuacji nie można również odnieść przepisów przejściowych rozporządzenia Bruksela 2, bowiem utraciło ono moc z dniem 1 marca 2005 r. (art. 71 ust. 1 rozporządzenia Bruksela 2a). Wobec powyższego podstawą uznawania i wykonywania omawianych orzeczeń mogą być jedynie umowy międzynarodowe, o których mowa w art. 59

ust. 1 i art. 60 rozporządzenia Bruksela 2a (art. 62 ust. 1), a w wypadku ich braku – przepisy prawa wewnętrznego.

Rozwiązanie powyższe wydaje się być jedynym możliwym w sytuacji, gdy omawiane rozporządzenie nie uwzględniło problematyki intertemporalnej wynikającej z przystąpienia do Unii Europejskiej nowych państw członkowskich i z różnymi datami rozpoczęcia stosowania rozporządzenia.

III. Art. 64 ust. 3

1. Kolejnym przepisem przejściowym jest art. 64 ust. 3, który odnosi się do uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych wydanych przed dniem 1 marca 2005 r. w postępowaniu wszczętym po dniu 1 maja 2004 r.³³ O ile więc art. 64 ust. 2 dotyczy orzeczeń wydanych po dniu 1 marca 2005 r., to art. 64 ust. 3 dotyczy orzeczeń wydanych przed tą datą.

Stosownie do art. 64 ust. 3 wymienione orzeczenia podlegają uznaniu i wykonaniu zgodnie z rozporządzeniem Bruksela 2a, jeżeli dotyczą one zagadnień objętych zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2.

Przepis art. 64 ust. 3 odnosi się do sytuacji, gdy postępowanie zostało wszczęte, toczyło się i zakończyło w okresie obowiązywania rozporządzenia Bruksela 2. Data wszczęcia postępowania podlega ustaleniu stosownie do art. 11 ust. 4. Brak w art. 64 ust. 3 wymogu badania jurysdykcji państwa pochodzenia jest następstwem art. 17 wprowadzającego niedopuszczalność takiego badania.

Poszukując dalszych odniesień do rozporządzenia Bruksela 2 wskazać należy, że art. 64 ust. 3 ma takie samo znaczenie jak art. 42 ust. 1 rozporządzenia Bruksela 2.

Różnica pomiędzy wskazanymi przepisami polega jedynie na tym, że art. 64 ust. 3 wymienia jedynie orzeczenia sądowe, podczas gdy art. 42 ust. 1 wymienia także dokumenty urzędowe i ugody sądowe.

Można zaproponować, aby rozwiązanie kwestii skutków takiego brzmienia art. 64 ust. 3 nastąpiło w ten sposób, żeby także ten przepis

³³ Data ta jest aktualna w odniesieniu do Polski, bowiem chodzi o datę wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2; por. w tym zakresie uwagi do art. 64 ust. 2.

odnieć do dokumentów urzędowych i ugód, jeżeli zostały one sporządzone lub zarejestrowane (dokumenty urzędowe) albo potwierdzone przez sąd (ugody) i stały się wykonalne (por. art. 13 ust. 3 rozporządzenia Bruksela 2) pomiędzy 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r. Brak bowiem byłoby powodów do twierdzenia, że dokumenty i ugody podlegają uznaniu i wykonaniu tylko wówczas, gdy mają datę sporządzenia po dniu 1 marca 2005 r.

Wskazać ponadto należy, że z uwagi na brzmienie art. 64 ust. 3 („...są uznawane i wykonywane zgodnie z przepisami rozdziału III niniejszego rozporządzenia”...) możliwy do obrony wydaje się pogląd, że przepis ten odnosiłby się do uznawania i wykonywania wszelkich ugód (umów) zawartych między stronami, a nie tylko do „ugód sądowych”, o których mowa w art. 13 ust. 3 rozporządzenia Bruksela 2.

2. *A contrario* z art. 64 ust. 3 wynika, że przepis ten nie ma zastosowania do sytuacji, gdy orzeczenie zostało wydane przed dniem 1 marca 2005 r., w postępowaniu wszczętym po dniu 1 maja 2004 r., jeżeli sprawa nie jest objęta zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2.

Podstawą uznawania i wykonywania takich orzeczeń nie mogą być więc ani przepisy rozporządzenia Bruksela 2, ani rozporządzenia Bruksela 2a. Skuteczność takich orzeczeń może mieć miejsce jedynie na podstawie umów międzynarodowych³⁴, a w ich braku – na podstawie prawa wewnętrznego.

IV.Art. 64 ust. 4

1. Ostatnim przepisem przejściowym jest art. 64 ust. 4, który odnosi się do uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych wydanych pomiędzy dniem 1 maja 2004 r.³⁵ a 28 lutego 2005 r. w postępowaniu wszczętym przed dniem 1 maja 2004 r.³⁶

Orzeczenia takie są uznawane i wykonywane zgodnie z rozporządzeniem Bruksela 2a, jeżeli ich przedmiot jest objęty zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2. Zasadnicza różnica pomiędzy omawianym

³⁴ Por. w tym zakresie uwagi do art. 64 ust. 2.

³⁵ Jest to data wejścia w życie rozporządzenia Bruksela 2 wobec Polski i innych tzw. „nowych” państw członkowskich.

³⁶ Patrz przypis 35.

przepisem a art. 64 ust. 3 polega na tym, że postępowanie, o którym mowa w art. 64 ust. 4, wykracza poza ramy czasowe stosowania rozporządzenia Bruksela 2, bowiem dotyczy ono sytuacji, gdy postępowanie zostało wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r.

Okoliczność powyższa spowodowała, że uznawanie i wykonywanie omawianych orzeczeń będzie możliwe, jeżeli spełnione zostanie wymaganie dotyczące jurysdykcji sądu państwa pochodzenia.

Stosownie do art. 64 ust. 4 *in fine* punktami odniesienia w zakresie jurysdykcji są przepisy jurysdykcyjne rozporządzenia Bruksela 2 albo umowy międzynarodowej. Omawiany fragment art. 64 ust. 4 ma identyczną treść jak art. 64 ust. 2: właściwość oparta na zasadach zgodnych z zasadami określonymi w rozdziale II rozporządzenia Bruksela 2a lub w rozporządzeniu Bruksela 2 albo w konwencji zawartej między państwem pochodzenia i państwem wezwanym, która obowiązuje w chwili wszczęcia postępowania.

Z uwagi na taką samą treść fragmentów obu przepisów aktualne są generalne uwagi przedstawione przy analizie art. 64 ust. 2. Przy korzystaniu z tych uwag należy jednak mieć na uwadze, że przepis ten, w przeciwieństwie do art. 64 ust. 4, nie został ograniczony do spraw objętych zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2.

Zestawienie omawianego przepisu z art. 42 ust.2 rozporządzenia Bruksela 2 wykazuje, że obydwaj przepisy mają takie samo znaczenie.

Omawiany przepis dotyczy sytuacji, gdy postępowanie zostało wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r., a zatem przed wejściem w życie wobec Polski rozporządzenia Bruksela 2. Z tego też względu przepisy jurysdykcyjne tego rozporządzenia ani tym bardziej przepisy rozporządzenia Bruksela 2a, nie mogły stanowić podstawy ustaleń w przedmiocie jurysdykcji. Okoliczność powyższa sprawia, że przy stosowaniu art. 64 ust. 4 należy w pierwszej kolejności dokonać oceny jurysdykcji sądu państwa pochodzenia w świetle umowy międzynarodowej obowiązującej w momencie wszczęcia postępowania między państwem pochodzenia a państwem wezwanym.

W tym zakresie odwołać należy się do wykazu umów wielostronnych i dwustronnych przedstawionego przy omawianiu art. 64 ust. 2. Wykaz ten należy uzupełnić o umowy międzynarodowe zawierające unormowa-

nia dotyczące jurysdykcji w sprawach małżeńskich, tj. o umowy z Belgią³⁷ i Finlandią³⁸ oraz o konwencję haską z dnia 1 czerwca 1970 r. o uznawaniu rozwodów i separacji³⁹. Umowy te oraz konwencja zawierają przepisy o jurysdykcji pośredniej, tj. dla celów uznawania i wykonania orzeczeń.

Powtarzając stanowisko wyrażone przy omawianiu art. 64 ust. 2 należy mieć na uwadze, że orzeczenia podlegają uznaniu i wykonaniu, jeżeli sąd, który wydał orzeczenie miał jurysdykcję na podstawie umowy (konwencji) międzynarodowej lub jeżeli na podstawie umowy (konwencji) międzynarodowej nie można by oddalić wniosku o uznanie lub wykonanie orzeczenia – z przyczyn dotyczących jurysdykcji.

2. W wypadkach, gdy podstawą ustalenia jurysdykcji nie były umowy międzynarodowe, podstawą taką mogły być jedynie przepisy prawa wewnętrznego. W takich sytuacjach zastosowanie art. 64 ust. 4 oznacza konieczność ustaleń, czy sąd miał jurysdykcję na podstawie takich przepisów, a następnie, czy przepisy te są zgodne z przepisami jurysdykcyjnymi rozporządzenia Bruksela 2 lub rozporządzenia Bruksela 2a.

Podobnie jak na podstawie art. 64 ust. 2, przy ocenie zgodności tych przepisów należy zmierzać do ustalenia, czy w okolicznościach konkretnej sprawy sąd, który wydał orzeczenie, miałby jurysdykcję na podstawie przepisów jurysdykcyjnych rozporządzenia Bruksela 2 lub rozporządzenia Bruksela 2a.

3. W art. 64 ust. 4, podobnie jak w wypadku art. 64 ust. 2 i 3, nie zostały wymienione dokumenty urzędowe i ugody zawarte między stronami. Z tych samych powodów, które zostały wymienione przy omawianiu art. 64 ust. 3, opowiadam się za tym, że art. 64 ust. 4 stanowi podstawę uznania i wykonania dokumentów urzędowych i ugód, jeżeli zostały one sporządzone lub zarejestrowane albo potwierdzone przez sąd, i stały się wykonalne pomiędzy dniem 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r.

³⁷ Art. 4 umowy z Belgią (Dz.U. z 1997 r. Nr 39, poz. 234).

³⁸ Art. 22 umowy z Finlandią (Dz.U. z 1981 r. Nr 27, poz. 140).

³⁹ Art. 2 konwencji (Dz.U. z 2001 r. Nr 53, poz. 561); Polska związana jest tą konwencją z następującymi państwami członkowskimi: Cyprem, Czechami, Finlandią, Holandią, Słowacją i Szwecją.

4. Z treści art. 64 ust. 4 można wyprowadzić wniosek, że rozporządzenie Bruksela 2a nie zawiera przepisu przejściowego dla sytuacji, gdy orzeczenie zostało wydane pomiędzy dniem 1 maja 2004 r. a 28 lutego 2005 r., w postępowaniu wszczętym przed dniem 1 maja 2004 r., jeżeli orzeczenie dotyczyło spraw nieobjętych zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2.

Podstawą uznawania i wykonywania takich orzeczeń nie mogą być przepisy rozporządzenia Bruksela 2, jak również rozporządzenia Bruksela 2a. Podstawą taką mają być jedynie przepisy umowy międzynarodowej, a w ich braku – przepisy prawa wewnętrznego.

5. Analogiczne jak wyżej zasady powinny mieć zastosowanie w wypadku, gdy postępowanie zostało wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r. i orzeczenie zostało wydane przed tym dniem.

V. Podsumowanie

1. Podsumowując powyższe wywody stwierdzić należy, że w świetle art. 64 rozporządzenia Bruksela 2a można wyodrębnić określone zasady w zakresie uznawania i wykonywania orzeczeń przy uwzględnieniu takich okoliczności, jak: data wszczęcia postępowania sądowego, data wydania orzeczenia oraz rodzaj sprawy, a w szczególności, czy jest ona objęta zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2 czy rozporządzenia Bruksela 2a:

a) postępowanie wszczęte 1 marca 2005 r. lub później i orzeczenie wydane po tej dacie – art. 64 ust. 1;

b) postępowanie wszczęte 1 maja 2004 r. lub później, ale przed dniem 1 marca 2005 r. i orzeczenie wydane po tej dacie – art. 64 ust. 2;

c) postępowanie wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r. i orzeczenie wydane po dniu 1 marca 2005 r. – umowy międzynarodowe, a w wypadku ich braku – prawo wewnętrzne;

d) postępowanie wszczęte 1 maja 2004 r. lub później, ale przed dniem 1 marca 2005 r. i orzeczenie wydane przed tą datą – w zakresie objętym zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2 – art. 64 ust. 3;

e) postępowanie wszczęte 1 maja 2004 r. lub później, ale przed dniem 1 marca 2005 r. i orzeczenie wydane przed tą datą – w zakresie nieobjętym

zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2 – umowy międzynarodowe, a wypadku ich braku – prawo wewnętrzne;

f) postępowanie wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r. i orzeczenie wydane pomiędzy tą datą a dniem 28 lutego 2005 r. – w zakresie objętym zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2 – art. 64 ust. 4;

g) postępowanie wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r. i orzeczenie wydane pomiędzy tą datą a dniem 28 lutego 2005 r. – w zakresie nieobjętym zakresem zastosowania rozporządzenia Bruksela 2 – umowy międzynarodowe, a wypadku ich braku – prawo wewnętrzne;

h) postępowanie wszczęte przed dniem 1 maja 2004 r. i orzeczenie wydane przed tą datą – umowy międzynarodowe, a w ich braku – prawo wewnętrzne.

2. W wypadkach, gdy na podstawie art. 64 ust. 1-4 orzeczenia podlegają uznaniu i wykonaniu zgodnie z postanowieniami rozporządzenia Bruksela 2a, (por. art. 37 ust. 1 lit. b, art. 39, art. 41 i art. 42) – zachodzi konieczność przedstawienia świadectwa sporządzonego na podstawie formularza określonego we właściwym załączniku do rozporządzenia Bruksela 2a.